

Kalaallit Nunaanni avatangiisit pisuussutillu uummaatsut

David Boertmann (aaqq.)

David Boertmann (aaqq.)

Kalaallit Nunaanni avatangiisit pisuussutillu uummaatsut

Imai

Siulequt

Kalaallit Nunaanni pisuussutit uumaatsut 7

Aatsitassat 9 | Uulia gassilu 10 | Kalaallit Nunaanni pisuussutinik uumaatsunik iluaquteqarniarluni maannamut ingerlataasut 10 | Sooq taama ajornakusoortigiva? 13 |

Pisuussutinik umaatsunik iluaquteqarniarluni suliat 17

Aatsitassarsiorerit 18 | Uuliasiorneq 20 | Saliineq 23 |

Avatangiisirut sunniutit 25

Qallikkut sunniutit 27 | Uumasut akornusersorneqarnerat 32 | Aniatitsinerit – mingutsitsineq 38 |

Ajutoornerit avatangiisirut sunniutini ajornerpaajusarput 57

Uuliamik maqisoorneq 58 | Aatsitassarsiorfinni ajutoornerit 64 | Kalaallit Nunaanni uiliaqarneranik misissueqqissaarnerni aatsitasarsiornernilu maannamut ajornartorsiutaasimasut 64 |

Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiutit pioreersut kiisalu pisuussutinik uumaatsunik iluaquteqarniarneq 75

6**Inatsisit 79**

Avatangiisut sunniutissanik nassuaat 83 |

7**Ilisimatusarnermik tunngaveqarluni siunnersuisarneq 91**

Siunnersuineq 92 | Suut pinngitsuugassaanngillat? 94 | Ilisimatusarneq 101 |

8**Siunissami suliassat 109**

Ilisimasanik katersineq 110 | Avatangiisit malinnaavigineqarnerat 110 | Uumassusillit sunniuteq aqatigiigfiinik aallaaveqarluni aqtsineq 111 | Upalungaarsimaneq 112 | Nunat tamalaat suleqatigiinnerat 114 |

9**Inerniliussat 117**

Oqaatsit nassuaataat naalisaartillu 120 | Najoqqutat 124 | Allattut 125 | Assilissat allassimaffiat 126 | Oqaatsinik nalunaarsuiffik 128 |

Siulequt

Atuakkami uani aatsitassanik uuliamillu ujaasinermut qalluinerimullu atatillugu Kalaallit Nunaanni oqartussanut danskit kalaallillu ilisimatusarfiisa avatangiisirut tunngatillugu siunnersuisarnerat oqaluttuarineqarpoq. Oqaluttuarineqarput ilisimatusarneq siunnersuinerup ilarujussuanut toqqammaviusartoq, aammalu avatangiisitigut ajornartorsiutit pisuussutinik uumaatsunik ujaasinerp qalluinerullu nassatarisinnaasaat siornatigullu nassatarisarisimasai.

Kalaallit Nunaanni aatsitassat uulialu assorsuaq soqutigineqarput. Naalakkersuisut aatsitassanut periusissiaminni kingullermi (2014-2019) allapput pigissaarneq atugarissaarnerlu ilaatigut qularnaarneqarsinnaasut ‘aatsitassarsiornermi uuliasiornermilu isertitaqfissanik suliffisanillu nutaanik pilersitsinikku’. Aamma siunissami pisuussutinit uumaatsunit isertitat politikkuk namminersulernermut toqqammaviuersinnaasutut eqqarsaatigineqarpoq. Aamma periusissiakkut erseqqissarneqarpoq ‘uumaatsunik iluaquteqarneq piujuannartitsinermik tunngaveqassasoq taamaammallu avatangiisitsinnut pinngortitatsinnullu minnerunngitsumillu tamatsinnut Kalaallit Nunaanni najugaqartunut sapingnisamik annerpaamik ataaqqinnitsuussasoq’. Allatut oqaatigalugu, ilisimaarineqarpoq aatsitassanik uuliamillu ujaasisoqarluni qalluisoqassappat avatangiisit sunnerneqarnissaat avaqqunneqarsinnaanngitsoq, aammalu sunniutit tamakku akuersaerneqarsinnaasumik killeqartinneqartariaqassasut. Tamatumunnga pissutissarpassuaqarpoq (takuuk kapitali 6).

Pisuussutit uumaatsut aammalu ujaasinerit qalluinerillu Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiinnut avatangiisinullu sunniutaasa soqutigineqarnerujussuat kalaallit, danskit, ilaannilu nunat allat, tusagassiorfiini oqallinnerujussuakkut ertsertaannarpoq.

Soqutiginninnerlumi tunngavissaqanngitsuunngilaq. Kalaallit Nunaata sannaas assiginnngissitaqaaq, aatsitassaqarpoq inuiaqatigiit atanissaannut ineriertornissaannullu pisariaqartunik, aammalu nunat tamalaat aatsitassarsiorfiinut soqutiginaateqartunik aatsitassaqarpoq. 2013-ip kingorna aatsitassarsiorneq uuliasiornerlu unikaallassimapput (sanaartornermi atugasanik sioqqanik ujaqqanillu qalluineq eqqaassanngikkaani), 2017-imili aatsitassarsiorfimmik mikisunnguamik aallarniisoqarpoq, silihalla ataaseq ammarneqaqqaalerpoq.

Kalaallit Nunaanni mingutsitsinerit tassatuaapput illoqarfinni nunaqarfinnilu silaannarmut imermullu mingunnartunik aniatitsinerit, eqqaavippassuarniillu seerisut najukkamiinnaq sunniuttarput. Kalaallit Nunaanni pinngortitap avatangiisillu annerusumik sunnigaanerat arlalinnik aallaaveqarpoq, tassa annermik aalisarnermit piniarnermillu pisarpoq, mingutsitsinermit nunarsuup avannarpasinnerusuani suliffissuaqarfit imaatigut silaannakkullu mingutsitsinerannit pisarluni kiisalu nunarsuarmi silaannaap allanngorneranit pisarluni. Taakkununnga sanilliullugu maannamut pisuussutinik uumaatsunik atuinerup sunniutai killeqarsimapput; aatsitassarsiorfiilli qassit avatangiisit eqquumaffigineqarpallaanngikkallarnerata nalaanneersut annertuumik mingutsitsisimapput. Kisianni ujaasinerit qalluinerillu amerlanerulerpata sunniutit anneruleratarsinnaanngussapput. Avatangiisit sunnerneqarnissaat oqartussaniit annikinnerpaatinniarneqassappat ilisimatuussutsikku ilisimasaqarlualrungi siunnersuisarnerit tunngavigalugit avatangiisirut tunngasutigut malittarisassaqartsineq atorneqartariaqassaaq.

Atuagaq pillugu

Atuagaq allagaavoq Avatangiisiniq Nukissiutinillu Aarhus Universitetimi Misissusoqarfip sulusiunit kiisalu Pinngortitaleriffiup sulusiunit. Taakku ilaat qassiit aatsitassarsiornermi oqartussanut ukiut 40-it sinnerlugit siunnersuisutut sulisarsimapput.

Pisuussutit uumaatsut marluinngorlugit avitaapput:

- uulia gassilu
- aatsitassat

Ujaasinermi qalluinermilu periaatsit atortorissaarutillu assigiinnginnerujussuat taama pisuussutit uumaatsut immikkoortinneqarsimaneerannut pissutaavoq. Tamanna pillugu aamma taaguutit oqartussaniillu malittarisassiarineqartut assigiinngillat.

Pisuussutinik uumaatsunik atuinerup sulifssuaqnerullu sunniutaat avatangiisinut pinngortitamullu sunniutinut avinneqartarpuit. Siulleq silaannarmut, imermut nunamullu akuutissanik aniatitsinermut (mingutsisinermut) tunngavoq, kingullerlu uumasut, naasut nunallu sunnigaanerannut tunngavoq. Taamaattorli avatangiisit sunnigaanerat eqqaaneqaraangat pinngortitap avatangiisillu sunnigaanerat eqqarsaatigineqartarpoq.

Atuakkami uuliamik gassimillu ujaasinertit uuliasiornerut taaneqartassapput. Kalaallit Nunaanni gassi ujaasinermi soqutigineqangaarneq ajorpoq gassimik tuniniaaviusinnaasut ungasippallaarnerat pissutigalugu. Gasseqarfissuit piffinni allani atorluarneqartarpuit gassi sullorsuartigut atuisunut ingerlanneqarsinnaasarmat (soorlu Nordsømi, Norgep avannaani aammalu Ruslandimi), Kalaallilli Nunaanni tamanna ajornarpoq.

Aatsitassarsiornerit uuliasiornerillu qallikkut, avatangiisitigut, nipiliornikkut allatigullu avatangiisinut sunniuttarput. Sunniutit tamakku innarliisarput. Uumassusillit toqunartoqalernerat toqunerallu innarligaanermut assersuutissaavaq. Arferit neriniarfimminnit nujoqqatsitaasnerat aamma innarliineruvoq. Aamma innarliinerit malunnannginnerusinnaapput (ingerlaannaq toqussutanngitsut*), assersuuutigalugu timaanni kviksolv annerulersoq toqussutanneq ajoraluarluni uumaniarnerannut sunniuttarpoq, soorlu kinguaassiorsinnaassusiannut.

Naalisaitit oqaatsillu *-imik nalunaaqqutsikkat atuakkap naanerani nassuaatini nassaassaapput.

Qutsavigarput Karsten Secher (GEUS) ujarassiornermut tunngasunut oqaaseqaateqarnera pillugu aammalu Per Kalvig (GEUS) kiisalu Hanne Bach (DCE) atuakkamut tamarmut pingaarutilinnik isumatuunillu oqaaseqaateqarnerat pillugu.

Qimusseriarsuarmi Red Headimiit isikkivik. Assilisoq: David Boertmann.

